

stratégiájával. Hogy ne lehessen — költészet híján — félszárnyú az emberiség. Hogy kétszáz év múlva is legyen magyarság.

Az *Adok nektek aranyvesszőt* prózai gyűjteményével vált igazán teljessé és kekké Nagy László életműve. A szövegek válogatásának, gondozásának, szerkesztésének munkája Kiss Ferenc hozzáértését dicséri. A kitűnő képanyagot Nagy András állította össze. (*Magvető Kiadó, 1979.*)

GREZSA FERENC

Lengyel József: Neve: Bernhard Reisig — Föld és külföld

Lengyel József posztumusz remekének bemutatása során talán először arra kellene felelnünk, hogy mi járatta le, a Szovjetunióban éppúgy, mint nálunk, az úgynevezett termelési regényeket (úgyannyira, hogy a magyar történelem legkártékonyabb elnyomói közé tartozott arisztokrata családnak immár szocialista íróvá lett ifjú sarja ironikus „kissregényt” írhatott e „termelési” terminus technikus fölhasználásával — s ezt nem megróvólag említem, csak a történelmi fejlődés sajátos útjainak jelzéseként). Munkaláz, munkaverseny, munkás öntudat, a teljesítmény tisztellete, egyáltalán a lelkesedés: miként és miért lett sematizmussá, lakkozássá, gusztustalan — és eredménytelen — propagandává, az ügyetlen manipulálás eszközévé, hiteltelen írói erőlködéssé. A válasz egyszerű, mégsem kézenfekvő: a dolgok valóság-tartalma és igazsága más volt, mint a regények hirdették. Mert a közvetlen s korántsem elítélhető (mert közös!) *érdek* volt a főmozgató, a jobb élet vágya, s ennek érdekében (a fogyasztás, illetve termelés oldaláról) a jobb kereset s a nagyobb árualapé. Nos, épp a közös társadalmi érdek fölismerése nem zárja ki a lelkesedést, sőt heroizmust, a lenini korszak, az első öt éves tervek egész fiatal szovjet építése s az ezt visszatükröző (*nem* kitaláló, elképzelő, prekoncepciálós, éppenséggel hamisító) irodalom erről tanúskodott. Csakhogy a személyi kultusz, a törvénytelen ségek, nálunk a nemhogy emelkedő, de átmenetileg csökkenő életszínvonal háttérével a lelkesedés megszűnik, az azt „ábrázoló” irodalom pedig hazudni kénytelen. Kedvetlen írók, kedvetlen olvasók — ez lett a munkaábrázolásból a sztálini időkben.

De amíg az újat megidéző irodalom nem pusztá ábránd (vagy blöff) volt, hanem tényleges tendenciák ábrázolása: addig az egész világirodalomban valami merőben újat adott — a társadalmi munka saját és sajátos örömét s hősiességét fejezte ki. A munkát többé nem érezték tehernek s kényszernek, hanem a kizsákmányolástól fölszabadítva *önmegvalósításnak*. Más kérdés az, hogy már a megvalósuló szocializmus körülményei között is mennyire volt ez illúzió; tény, hogy az ember úgy érezte: elképzelheti, megtervezheti saját jövő tevékenységét, s ezáltal az — többé-kevésbé — realizálódott is! Ebben pedig sokat segített az igazi, mert a társadalmi valóság tendenciájának megfelelő, új szocialista realista irodalom. Ezért lehetett valódi s nemcsak újszerű, hanem korszerű modern irodalom Gladkov *Cementje*, vagy Katajev *Hajrája*, amit már a harmincas években bámulattal olvastak világszerte. S ezért figyelemre méltó a csak most olvasható „új” Lengyel József-mű: a *Föld és Külföld*, illetve *Neve: Bernhard Reisig*.

Sajnos, csak most olvasható, pedig vetekszik a harmincas évek elejének legjava szovjet-orosz műveivel. Bizonyos tekintetben pedig, ha nem is okvetlenül több — más. Más mégpedig azért, mert nem (csak) a dolgozó szovjet nép szemével nézi az

épülő, alakuló, kibontakozó, maga teremtette új világot, hanem a kívülről, de mindinkább azonosuló külföldi szakember sajátos szemszögéből.

Bernhard Reisig tipikus posztr mérnök és érdekeMBER. Csak saját jól felfogott érdeke viszi a külföldi szakembereket igénylő, jól fizető fiatal szovjet államba. A közös érdeket, a dolgozók nemzetek fölötti érdekét apródonként ismeri föl, nem kis mértékben a szovjet munkások, mérnökök példamutatása, már kialakult öntudata, lelkesedése hatására. E fejlődési folyamat lélektanilag hiteles (bár kissé elnagyolt) ábrázolása a regény fő értéke — a tekintetben pedig páratlan, hogy dokumentumszerűen pontos képét nyújtja a harmincas évek eleji szovjet építőtevékenységnek, mégpedig egyszerre mutatva azt belülről, a szovjet dolgozók lelkesültségén (s megannyi bosszúságán) keresztül, valamint a különféle kívülről állók tárgyilagos vagy elfogult szemszögéből, akik tanúi az elmaradottságnak, a nehézségeknek, s tanúi ezek emberséggel, lelkesedéssel való leküzdésének is. Van, aki eleve elfogult a nagy kísérlet javára, hiszen azért jött ide, mert régi szocialista; van, aki kételkedik; van, aki épp a nehézségeket fokozza, mert önző, értetlen vagy éppenséggel ellenséges. A termelési regény lendületességével és a kémregény érdekességével, a pszichológiai készség s a pártos írói együttérzés megannyi eszközével íródott ez a nem nagy terjedelmű *nagyregény*, melynek érdeme épp a Lengyel József-i művészet irodalmunkban oly ritka újrealista sűrítése — ami megírásának időpontját (1932 körül) tekintve különös jelentőségű s eszmei-formai tekintetben egyaránt űrt tölt be irodalmunkban!

S itt kell adóznunk elismeréssel a kiadónak s különösen a kitűnő szerkesztőnek, Ördög Szilveszternek, aki ezt a rendezetlen, kusza, hiányos, megszerkesztetlen, noha itt-ott agyonjavított kéziratot a szerző szándékainak nyilván megfelelő művé formálta. Fiatal létére kongeniális munkát végzett. S egyben heroikus munkát, mert ennyi erővel *saját* művet (netán műveket) hozhatott volna létre — ehelyett belebújt egy halott alkotó bőrébe s még stílussajátosságait is magáévá téve alkotta újra azt a művet, amelyet maga Lengyel József már talán azért nem fejezett be, mert reménytelennek érezte a feladatot. Miért? Mikor írta, már évtizede élt idegen nyelvi közegben. S mire a mű nagyjából elkészült, a benne dokumentált szép remények helyét átvette a szorongás — a fasiszta külső fenyegetéstől való félelem éppúgy, mint a (jóllehet a faszizmussal szemben talán szükségesnek érzett, mégis a szocializmus lényegétől idegen) kegyetlen szigor s a belőle eredő törvénytelen ségek félelme. Ekkor is, továbbra is születtek a Lengyeléhez hasonló „termelési regények”, ezek hurrá optimizmusával azonban ő aligha azonosulhatott, sőt visszamenőleg érezte túlzásnak saját lelkesedését is. Pedig távlatilag (igaz, évtizedek után) megint csak e lelkesedés szubjektív és népi-közösségi igaza bizonyosodott be. S ennek párját ritkító dokumentuma ez a főnixként újjászületett alkotás...

(Ezzel kéne befejeznem, de nagyon a tollamra kívánczik egy, noha zárójeles bíráló megjegyzés, melynek jelentősége persze eltörpül az egész mellett, mégis le kell írnom, mert könyvkiadásunkban a nagy teljesítmények — s e Lengyel-könyv megjelentetése kétségkívül az! — mellett újabban mintha valamiféle felületesség, pontatlanság is eluralkodnék. Egyetlen apróság, ami azonban igen elkedvetlenített — mert hasonló „linkségek” nem egy könyvben található! —: a 21. oldalon betűszereint ez olvasható „Dolch stoss von Hirten” (!), ráadásul fordítás nélkül. Nos, a mai fiatalok nem kötelesek tudni, hogy itt miről van szó, de egy szerkesztő köteles utánanézni, illetve németül tudónak megmutatni. A két világháború között ugyanis a német jobboldalnak közkeletű „magyarázata” volt a vereség indoklására, hogy az imperialista német hadsereg azért veszítette el a háborút, mert hátulról jött tördőfés — Dolchstoss von hinten — érte, azaz a baloldal „árulása” okozta az összeomlást.) (Magvető, 1979.)

KRISTÓ NAGY ISTVÁN